

modum influxus vel tendentiæ a supposito agente ad terminum.

Prima sententia proponitur.

2. Tres igitur dicendi modi circa quæstionem hanc esse possunt. Primus est, huiusmodi concursus esse aliquid per modum principii per se. Quod dupliciter potest intelligi: uno modo, quod tale principium sit in ipso Deo. Et hoc recte explicatum potest habere sensum verum; nos tamen nunc in eo non loquimur. Deus enim per voluntatem suam concurrat cum creatura ad actionem ejus. Unde ipsamet Dei volitio potest in suo ordine dici concursus Dei cum creatura, qui ab aliquibus vocatur concursus ad intra; actus autem voluntatis Dei est suo modo principium per se omnis actionis ad extra, principium (inquam) per se, vel ratione sui, vel ratione potentiæ executivæ, quam applicat ad agendum, vel secundum rem, vel etiam secundum rationem, juxta varios modos sentiendi de potentiâ executivâ Dei. Sic igitur concursus Dei ad intra, erit aliquid per modum principii actionis, non in creatura, sed in ipso Deo. Nunc autem non loquimur in hoc sensu de concursu, sed prout est aliquid manans a Deo, et receptum in creatura, et concursus in rigore non significat aliquid ad intra, sed ad extra. Alio ergo modo intelligitur hæc opinio, quod concursus sit res quædam manans a prima causa, et recepta in secunda, complens illam ultimate ac determinans ad talem effectum efficiendum. Et hac ratione dicitur hic concursus esse per modum principii, quia est virtus agendi causæ secundæ, vel saltem formaliter complet illam. Et propter hanc virtutem dicuntur omnes causæ secundæ agere in virtute primæ, ut sæpe dicitur in lib. de Causis; et e converso ratione ejusdem virtutis prima causa dicitur agere immediatione virtutis, quia hæc virtus influxa causæ secundæ, est virtus causæ primæ, et ab illa immediate procedit actio. Et hoc videtur esse totum huius sententiæ fundamentum. Nullum tamen invenio assertorem huius sententiæ qui expresse eam docuerit, quamvis illi, quos statim pro secunda citabimus, huic videantur interdum favere, et satis indistincte loqui.

Refellitur dicta sententia.

3. Hæc vero opinio falsa est, et in uno sensu est æque erronea ac sententia Durandi negantis actualem concursus Dei ad actiones causarum secundarum; in alio vero est

solum improbabilis. Duobus itaque modis intelligi potest, concursus primæ causæ esse virtutem inditam secundæ tanquam principium per se agendi. Uno modo, quod concursus primæ causæ ad actionem creaturæ sistat in influxu illius virtutis, et non concurrat immediatius ad actionem ipsius causæ secundæ. Et in hoc sensu dico hanc opinionem reipsa incidere in opinionem Durandi, et esse æque falsam, quatenus negat immediatum concursus primæ causæ ad actionem creaturæ; quatenus vero ponit aliquid superfluum et sine fundamento, erit magis improbabilis, ut in alio membro ostendam. Probatur ergo dicta censura, quia ex illa opinione sequitur solam virtutem creatam esse principium per se actionis et effectus causæ secundæ; Deum autem solum esse principium remotum et per accidens. Hæc autem est opinio, quæ in Durando reprobatur. Sequela patet, quia causa, quæ solum dat alteri virtutem ad agendum, si non aliter concurrat ad actionem ejus, revera solum concurrat remote et per accidens, sicut ignis qui calefecit aquam, non aliter concurrat ad secundam calefactionem ab aqua calida profectam; et intellectus agens, qui produxit speciem intelligibilem, non dicitur per se concurrere ad actum intelligendi. Denique illo modo etiam Durandus dicit Deum concurrere ad omnes actiones creaturarum, dando illis, et conservando totam virtutem agendi usque ad ultimum ejus complementum, quidquid illud sit. Nam quod illud principium agendi sit prius tempore datum, antequam creatura agat, vel in eodem instanti aut tempore quo agit, nil refert. Alias quia sol illuminat in eodem instanti in quo creatur et accipit virtutem illuminandi, non indigeret alio concursu præter infusionem lucis. Similiter quod illa virtus sit connaturalis ac permanens, vel quod sit extrinsecus a Deo data, et quasi transiens (ut quidam loquuntur, et nihil aliud est quam esse pendens a Deo in fieri et conservari), parum refert ut Deus, si per illam tantum virtutem agit, per se ac immediate influat ut prima causa. Quapropter si qui fortasse auctores in hoc sensu dixerunt, Deum agere immediatione virtutis et non suppositi, valde errarunt, ut ex dictis patet, et magis statim declarabitur.

4. Alio modo intelligi potest concursus primæ causæ esse per modum principii et virtutis inditæ, quia in collatione huius virtutis quasi inchoatur, non tamen in ea sistit, sed

ulterius progreditur usque ad actionem ipsiusmet creature, ita ut in illam influat immediate non tantum virtus communicata causæ secundæ, sed etiam ipsamet virtus divina et increata. Et juxta hunc sensum dicendum non esset concursus esse tantum aliquid per modum principii, sed etiam aliquid per modum actualis influxus seu actionis. Deinde est improbabilis illa multiplicatio rerum in huiusmodi concursu; loquimur enim per se ac præcise de concursu necessario ex vi dependentiæ omnis effectus et actionis a causa prima. Unde supponimus causam secundam habentem completam virtutem agendi in suo ordine; nam si ipsa causa secunda incompleta sit et imperfecta, indigebit quidem complemento virtutis; tamen ea indigentia non oritur ex dependentia, quam causa secunda habet a prima, sed ex imperfectione in latitudine causæ secundæ. Atque hoc modo verum est interdum Deum, saltem supernaturaliter, supplere imperfectionem causæ secundæ addendo illi virtutem agendi, quod maxime nobiscum facit cum supernaturales habitus infundit; tamen hoc extra propositum nostrum est, quia illa virtutis infusio non pertinet ad concursus primæ causæ, sed ad elevationem vel perfectionem causæ secundæ per actionem primæ. Loquendo igitur de causa secunda perfecte constituta in actu primo in suo ordine, impertinens est aliud principium agendi illi adjungere in ea receptum, quia, hoc ipso quod est aliquid creatum, ipsa pertinet ad ordinem causarum secundarum, et ita multiplicantur principia agendi in eodem ordine sine causa, vel necessitate. Et contra hunc concursus hoc modo explicatum recte procedunt argumenta Durandi superiori sectione facta.

5. *Evasio confutatur.* — Dicent fortasse, hanc virtutem, quam prima causa dat secundæ ut cum illa concurrat, non pertinere ad causalitatem causæ secundæ ut sic, sed ad causalitatem causæ primæ, quia est quasi proprium instrumentum ejus ad concurrendum cum secunda, et ideo licet illa virtus recipiatur in causa secunda, non agere causam secundam per illam, sed Deum, sicut quamvis impetus recipiatur in lapide jacto, non lapis se movet per illum, sed qui projecit. Unde, sicut projiciens dicitur movere immediate per impulsus, ita et Deus dicitur concurrere per hanc virtutem, quæ immediatio, per se loquendo, est virtutis, non suppositi. Et similiter, licet causæ se-

cundæ virtus dicatur compleri per hanc virtutem impressam a prima, non tamen complemento pertinente ad ordinem causæ secundæ, sed addente illi virtutem necessariam ex parte causæ primæ.

6. Verumtamen hæc responsio vel redit ad priorem sensum omnino reprobatum, vel dicit aliquid per se improbabile et impertinens; nam si illa virtus ita dicitur esse instrumentum Dei ut actio Dei sistat in effectione ejus, postea vero illa sola concurrat cum causa secunda ad actionem illius, sicut in exemplo quod adducitur, actio projicientis sistit in impressione impetus, deinde vero motio est ad impetum; si hoc (inquam) dicatur, redimus ad priorem sensum, atque ita fit ut actio creaturæ nullam dicat immediatam habitudinem ad ipsamet virtutem Dei increatam ut ad principium per se illius, quod reprobatum est sectione præcedenti, contra Durandum. Si vero præter influxum illius virtutis instrumentariæ, dicitur etiam Deus virtute sua propria et increata immediate influere in actionem causæ secundæ, statim per se apparet quam sit impertinens illa virtus instrumentaria, quæ se teneat ex parte Dei, nam ibi adest intime præsens divina virtus per seipsam; estque propter eminentiam suam sufficiens et proportionata, ut per sese influat in actionem; imo ita debet necessario influere, ut actio quælibet fieri a creatura possit; ergo ex parte Dei non est necessaria illa instrumentaria virtus; nihil ergo refert ad concursus causæ primæ, qui per se necessarius est, ac pertinet ad essentialem subordinationem causæ secundæ respectu primæ.

Secunda sententia proponitur.

7. *Primum fundamentum relatæ sententiæ.* — Secunda sententia est, concursus primæ causæ esse aliquid per modum principii in ipsa causa secunda, ordinatum ad actionem ejus, non tamen ut principium per se illius, sed solum ut conditionem necessariam ad agendum. Ita videntur sentire omnes, qui ponunt concursus Dei versari circa causam secundam antecedenter ad actionem ejus, applicando illam, vel determinando ad actionem. Soletque hæc opinio tribui D. Thomæ locis infra tractandis; sed immerito, ut ostendam; citari etiam solet Capreol., in 2, dist. 1, qu. 2, sed æque irrationabiliter. Ferrar. autem, 2 cont. Gent., cap. 70, in principio, distinguit in agentibus creatis duplicem vim agendi: unam firmam et permanentem,

quæ est propria et naturalis; aliam vocat intentionem divinæ virtutis habentem esse incompletum, et hanc ait non convenire rebus, nisi quando actualiter operantur tanquam divinæ virtutis instrumenta. Et in fine § *Ad secundum dubium*, dicit Deum immediate agere in omnibus causis inferioribus quamdam sui participationem, cum qua simul immediate causarum effectus attingit; quia ipsa virtus in Deo existens et ejus intentio in causis inferioribus producta, accipitur tanquam una virtus; sicut ars (inquit) quæ est in mente artificis, et ejus intentio in instrumento recepta pro una virtute accipiuntur. Et per hanc virtutem ait applicare Deum causas secundas ad operandum, sicut artifex instrumenta. In quibus verbis partim videtur ad priorem sententiam alludere, partim ad hanc posteriorem. Ad ponendam autem hanc virtutem intentionalem nulla ratione movetur, sed solum quodam testimonio D. Thomæ, q. 3 de Pot., a. 7, et nonnulli posteriores Thomistæ hanc sententiam secuti sunt. Et illam fundant in quibusdam receptis locutionibus antiquorum philosophorum. Prima est quod agentia secunda non agunt nisi mota a primo, et in hoc constituunt subordinationem per se inter has causas; indeque concludunt perveniendum esse ad unum primum agens, non indigens motione alterius. Ita videtur processisse Aristoteles, 7 Phys., cap. 1, et lib. 8, cap. 5; et 2 Met., cap. 2, quem semper imitatur D. Thomas, tum exponens Aristotelem, tum in aliis locis statim citandis, et ex parte August., lib. 8 Genes. ad litter., c. 20, et 5 de Civ., c. 9. Imo et Scriptura sacra videtur Deo tribuere præmotionem causarum inferiorum, ut Job 13: *Qui immutat cor principum*; et Prov. 12: *Cor Regis in manu Dei est, et quocumque voluerit vertet illud*; Hier. 10: *Non est in homine via ejus, et a Domino gressus hominis diriguntur*. Agunt ergo causæ secundæ motæ a prima; hæc autem motio non potest consistere in ipsa actione causæ secundæ, tum quia motio est in re quæ movetur; actio vero transiens non est in agente a quo fit; tum etiam quia hæc motio antecedit actionem saltem causalitate, quia ad hoc moventur agentia secunda, ut agant, eo quod non possunt agere nisi mota.

8. *Secundum*.—Secundum principium est, quod causa secunda applicatur a prima ad agendum. Quod sumptum existimatur ex lib. de Caus., proposit. 16, ubi dicitur, *virtutem divinam esse virtutem omnium causarum*;

quia, videlicet, virtus divina applicat reliquas virtutes ad suas operationes, ut exposuit Ægid., Quodlib. 5, q. 1, et significat D. Thomas, 1 p., q. 105, a. 5, in corpore, et ad 3. Nam in corpore ait, primum agens movere secundum ad agendum, *et secundum hoc (inquit) omnia agunt in virtute ipsius Dei*. In solutione vero ad 3, declarat hoc ideo esse, quia Deus non solum dat et conservat virtutes agendi, sed etiam applicat eas ad agendum. Necessitas autem hujus applicationis inter alias una est, quia ad virtutem, quæ respicit finem universalem, pertinet applicare inferiores in ordine ad suum finem: Deus autem est supremum agens respiciens universalem finem; ergo applicat inferiora ut agant accommodata ad illum finem. Hæc ergo applicatio non est actio creaturæ; nam est a solo Deo, et antecedit actionem causæ secundæ; comparatur ergo ad actionem causæ secundæ ut principium ejus.

9. *Tertium*.—Tertium principium est, causam primam excitare secundam ad opus; qui modus loquendi non est tam frequens apud auctores antiquos, sicut nomen motionis vel applicationis. Videtur tamen habere eandem vim. Et potest in hunc modum declarari: ea virtus creata dum agit, aliquo modo in se perficitur, quia melius est agere quam omnino carere actione; hæc autem perfectio non consistit in ipsa actione, præsertim in transeunte, cum in ipso agente non sit; consistet ergo in hac excitatione, qua talis virtus veluti ultimate actuatur ad agendum. Hæc autem excitatio non potest esse ab ipsamet virtute creata, tum quia sæpe non est activa in seipsam, tum etiam quia ad illam efficientiam indigeret etiam excitatione; est ergo a prima causa.

10. *Quartum*.—Quartum ac præcipuum principium est, quod causa secunda determinatur a prima et per se ac necessario indiget tali determinatione. Ita sentit D. Thomas, 1 p., q. 105, ad 3, dicens: *Hoc ipsum quod causæ secundæ determinantur ad determinatos effectus, est illis a Deo*. Duplex autem ratio hujus necessitatis afferri potest: una est universalis ad omnes causas secundas, quia, nimirum, virtutes earum sunt indifferentes ad producenda varia individua, nec possunt sese determinare ad hoc individuum potius quam ad illud; nec cogitari potest aliud sufficiens determinans præter primam causam. Hæc autem determinatio non fit nisi addendo aliquid ipsi virtuti activæ. Alia ratio est pro-

pria liberæ voluntatis, quæ de se est indeterminata, non solum ad individua, sed etiam ad species, et ad actus contrarios, et ideo indiget prædeterminante, quia ab agente indeterminato non potest determinatus effectus exire. Potestque hæc ratio extendi ad naturalia agentia universalia, quæ etiam sunt indifferentia ad plures effectus specie diversos, unde non possunt ad alterum eorum se determinare.

11. *Quintum*.—Quintum principium est, quod causæ secundæ essentialiter subordinantur causæ primæ, ut instrumenta artificii, ut frequenter loquuntur graves auctores et signatim D. Thomas, 1. 2, q. 6, a. 1, ad 3, et 2 cont. Gent., c. 21, a. 4, et indicat in lib. 3, c. 70. Hæc autem subordinatio intelligi non potest nisi causa prima præmoveat secundam, et actio secundæ pendeat ex motione primæ. Alias non esset subordinatio, sed concomitantia quædam duorum agentium. Neque esset actio primæ causæ prior actione causæ secundæ; quod plane repugnat dignitati primæ causæ, et dependentiæ causæ secundæ.

12. *Sextum*.—Sexto argumentari possumus, quia hic modus concurrenti primæ causæ, utendo causa secunda per motionem suam, et ita perfecte illam sibi subjiciendo, præ se fert majorem quamdam perfectionem in modo agendi primæ causæ cum secundis, et nullam includit repugnantiam; ergo est primæ causæ tribuendus. Major declaratur variis modis: primo, quia hac ratione major est dependentia causæ secundæ a prima, quia non solum in effectu et actione sua, sed etiam ipsamet pendet in causando a prima; vel, ut alii aiunt, non solum effectus vel actio incomplexæ sumpta, sed etiam hoc complexum, *causam secundam agere*, erit a prima. Vel aliter causa prima non solum faciet effectum vel actionem causæ secundæ, sed etiam faciet ut causa secunda faciat; quod etiam in Scriptura sacra sæpe Deo tribuitur, et sine illa præmotione intelligi non potest. Rursus e converso pertinet ad perfectionem primæ causæ ut utatur secundis ad suos fines, et juxta voluntatem suam, tanquam habens supremum dominium earum; nam perfectus actus domini est plenus usus rei, quæ sub dominium cadit. Hæc sunt potissimæ rationes quæ pro hac sententia afferri possunt. Ex quibus duæ primæ videntur maxime favere huic secundæ sententiæ; tertia vero et quarta magis videntur juxta priorem opinionem procedere; quinta autem et sexta indifferentes sunt.

Refutatur præcedens opinio.

13. Hæc vero sententia non magis probanda est quam præcedens; neque existimo fuisse opinionem D. Thomæ aut Scoti, vel antiquorum Theologorum. Quod ut probem, adverto etiam hanc posteriorem sententiam habere locum ad duos sensus supra declaratos. Primus est, quod concursus causæ primæ censeatur omnino ac præcise consistere in agendo, circa ipsam causam, illam præviam conditionem necessariam, sive nomine motionis, sive applicationis, aut quocumque alio appelletur, ita ut præter illam nullam aliam efficientiam habeat causa prima circa effectum, vel actionem causæ secundæ. Et neque Ferrara, neque moderni auctores videntur hunc sensum intendissee, ut ex ultimis verbis Ferraræ supra citatis colligi potest. Et revera esset in hoc sensu talis opinio non minus falsa quam opinio Durandi, quia juxta hanc explicationem Deus non concurreret per se ad actionem causæ secundæ, sed solum remote et per accidens, nimirum conservando causam secundam, et efficiendo in illa quamdam conditionem necessariam ad agendum; hic autem concursus est per accidens respectu effectus causæ secundæ, ut patet in applicante ignem ad comburendum. Nam si dans et conservans principium per se agendi, et non ultra concurrens, solum remote et per accidens causat effectum ab illo principio manentem, multo magis qui dat conditionem requisitam ad agendum; unde qui utrumque facit, duplici modo concurret per accidens, nullo tamen modo per se. De hoc igitur sensu non oportet plura disputare. Quin potius ex eo elicio, etiamsi demus efficere Deum illam applicationem, vel conditionem præviam, non consistere in illa per se ac formaliter concursum causæ primæ; nam causa prima per concursum suum est causa per se immediata, et totalis in suo genere, effectus et actionis causæ secundæ, ut sectione prima demonstratum est; sed per efficientiam hujus necessariæ conditionis non est Deus causa per se et immediata, nedum totalis, actionis vel effectus creaturæ; ergo formaliter non consistit in hac efficientia concursus Dei.

14. Superest ergo ut alium sensum examinemus, nimirum, concursum primæ causæ inchoari (ut ita dicam) ab hac motione vel applicatione causæ secundæ; consummari vero in effectione immediata et per se ipsiusmet effectus seu actionis ipsius causæ secundæ.

In quo sensu dicimus illam sententiam extreme quidem discrepare a Durandi opinione; aliquid vero addere veritati, quod nec necessarium est, nec satis intelligi potest, et occasionem potest præbere incidendi in aliquem errorem, præsertim circa usum humanæ libertatis. Ut autem hæc omnia distincte probemus, paulatim procedendum est, tertiam, ac veram declarando ac probando sententiam.

Questionis resolutio.

15. *Prima conclusio.* — Dico ergo primo: divinus concursus, quatenus est aliquid ad extra, per se essentialiter est aliquid per modum actionis, vel saltem per modum cuiusdam fieri immediate manantis a Deo. Declaro singulas particulas: dico enim *quatenus est aliquid ad extra*, ut omittam disputationem de ipsomet actu voluntatis Dei, an dicendus sit concursus, necne, et an dicendus sit influere per modum actionis, vel per modum principii; nam quoad hunc sensum sufficiunt supra dicta de creatione. Et fere ob eandem causam dixi *vel saltem per modum cuiusdam fieri*, ut, scilicet, ablineam ab illa quæstione, an actio recepta in creatura comparetur ad Deum per modum actionis, vel solum per modum effectus; quanquam enim verius sit comparari per modum actionis, ut etiam sectione sequenti attingam, tamen ad præsens non refert. Atque ita explicata conclusio est receptissima, et mihi certissima, satisque probata ex dictis superiori sectione contra Durandum, et in hac contra relatas sententias in primo sensu explicatas.

16. Sumiturque ex D. Thoma, 1 p., q. 103, art. 5, et 3 cont. Gent., c. 70, quatenus dicit, primam causam per suum generalem concursum per se et immediate influere non tantum in effectum, sed etiam in actionem causæ secundæ; quia non solum effectus, sed etiam actio causæ secundæ habet aliquid entitatis participatæ, et ea ratione necesse est ut immediate et per se manet a primo ente per essentiam. Ex quo principio ita concluditur ratio. Concursus Dei intime ac per se includitur in ipsa actione creaturæ, et per se etiam ac immediate tendit ad eundem terminum, ad quem tendit actio creaturæ; ergo per se et essentialiter est aliquid per modum actionis, vel fieri ipsiusmet actionis, vel effectus creaturæ. Et confirmatur; nam hic concursus non potest consistere in omni eo, vel

in solo eo, quod datur causæ secundæ per modum principii, ut operari possit; ergo consistit essentialiter in aliquo, quod sit per modum actualis fieri.

17. Antecedens probatum est contra superiores sententias, et iterum sic declaratur. Posita quacumque entitate, quæ solum concurrat per modum principii, non implicat contradictionem ut non sequatur actio vel effectus; nam Deus potest omne principium agendi creatum, quantumvis applicatum ad agendum cum omnibus conditionibus prærequisitis, suspendere ab actuali actione, et impedire ne effectus fiat. At vero posito actuali concursu ad extra implicat contradictionem, actionem non sequi, seu effectum non fieri; ergo signum evidens est actualem concursum non consistere per se et essentialiter in iis quæ sunt per modum principii, sed in aliquo quod sit per modum actionis. Major videtur per se nota ex terminis, quia in eis nulla involvitur repugnantia aut implicatio contradictionis. Certumque de fide est, id fecisse Deum in multis virtutibus necessitate naturali operantibus, neque est major ratio repugnantiae in quibusdam, quam in aliis. Nisi fortasse aliquis dicat hoc specialiter repugnare illi intentionali virtuti, quam aiunt imprimi a Deo, et esse quasi transeuntem seu influentem, quod inde provenit, quia habet esse inseparabile ab actuali operatione, sicut virtus artis, impressa instrumento, inseparabilis est ab operatione artis; huic enim assimilat Ferrariens., supra, illam virtutem. Sed certe, si talis virtus inseparabilis est ab actuali actione causæ secundæ, etiam per potentiam Dei absolutam, hoc satis declarat non esse rem ab illa distinctam, et consequenter non esse principium ejus, sed actualem emanationem ipsius a prima causa. Vel e converso, si illa virtus supponitur res distincta ab actione causæ secundæ, et verum principium ejus, sine probabilitate negatur posse Deum efficere ut illa sit et ab ea non manet actio, quia virtus non pendet essentialiter ab actione quæ ab illa manat, sed e converso, et est in re distincta ab actione et prior illa; quid ergo repugnat quod conservetur sine illa? Item posita illa virtute adhuc est necessarius immediatus influxus Dei ut sequatur actio, quod sæpe probatum est; ergo potest Deus suspendere illum influxum, et ita impedire actionem.

18. Neque exemplum de virtute artis impressa instrumento quicquam juvat, nam illa virtus esse non potest, nisi vel impetus impressus

instrumento ad localiter illud movendum, vel ipsemet motus. At vero impetus impediri potest ne efficiat motum, ut rationes factæ probant; nec video quid in contrarium obstet. Motus autem ipse impediri non potest ab actuali motione instrumenti, quia respectu illius non comparatur ut virtus, sed ut ipsa actio vel fieri. Quod si ex instrumento sic moto nata est sequi aliqua alia actio distincta a motu et termino ejus, ad quam motus instrumenti comparetur per modum principii aut virtutis, omnis illa actio separabilis est a tali motu virtute divina, propter eandem causam. Quod autem posito actuali concursu ad extra non sit separabilis actio causæ secundæ, communis consensio et evidens est, quia ille concursus non est separabilis ab aliquo termino et effectu primæ causæ; nam si est concursus ad extra, aliquid extra Deum fit; id autem necesse est fieri a causa secunda; alias ille non esset concursus cum causa secunda, sed actio solius Dei. Unde ipsummet nomen *concursum* satis declarat inseparabilitatem ab actione causæ secundæ. Ergo concursus essentialiter est aliquid per modum actionis vel fieri, ut est a prima causa.

19. *Secunda conclusio.* — Dico secundo: concursus primæ causæ præter id quod est per modum actionis, non includit ex intrinseca necessitate aliquid de novo inditum ipsi causæ secundæ, quod sit principium actionis ejus, vel conditio ad illam necessaria. Dico, *de novo inditum*, quia certum est concursum causæ secundæ supponere in illa virtutem agendi datam et conservatam a prima causa, quod hic supponimus, et inquirimus quid ultra illam necessarium sit adjungi ex parte primæ causæ.

20. Hæc ergo conclusio sumi potest ex D. Thoma, 1. 2, q. 109, art. 1, 2 et 3, ubi ad actiones causarum secundarum duo tantum dicit requiri, nimirum, intrinsecam virtutem connaturalem (loquitur enim de naturalibus actionibus, de quibus solis nobis sermo est in tota hac disputatione), et concursum Dei, quem ibi vocat motionem seu auxilium Dei moventis; cur autem ita illum appellet, infra videbimus. Quod autem ea voce nil aliud intellexerit, patet, tum quia alias prætermisisset id quod per se ac maxime necessarium est; tum etiam quia jam non tantum duo, sed tria essent necessaria ad actionem creaturæ, scilicet, virtus ejus, motio, et concursus. Atque ita intellexisse videtur Cajetanus ibi, dicens illud auxilium Dei moventis esse coo-

operationem ejus. Qui eandem sententiam docet, 1 p., q. 14, art. 13, et q. 16, a. 8, ubi exponens illud axioma, *Causa secunda non agit, nisi mota a prima*, dicit intelligendum esse, non de motione prævia, sed de motione intrinsece cooperante ipsi actioni. Et subdit: *Talis est autem cooperatio primæ causæ, de qua scriptum est quod attingit a fine usque ad finem fortiter, disponitque omnia suaviter, juxta modum cuiusque cooperans unicuique.* Eadem est sententia Scoti variis locis, sed præsertim in 4, dist. 1, q. 1, ad ult., ubi ait, causam secundam non dici agere in virtute primæ, quia tunc aliquid recipiat ab illa, sed quia habet ordinem inferioris ad illam, et subdit: *Ex his patet quod causæ primæ in causam secundam proprie dictam non est influentia nova, quæ sit creatio alicujus inherens causæ secundæ, sed influentia ibi est determinatus ordo istarum causarum in agendo effectum communem.* Idem sentit Almain., tract. 1 Moral., c. 1; et Gregorius, in 2, dist. 28, q. 1, a. 3, ad 12, ubi declarat concursum Dei consistere solum in partiali coefficientia Dei, quantum est ex essentiali subordinatione causæ secundæ ad primam; quod adverto, quia ex alio capite ad actus bonos requirit specialem Dei præmotionem, de quo alias; idem, in 2, dist. 34, ad 8. Capreolus etiam, in 2, dist. 28, q. 1, art. 3, ad 12 cont. 2 concl., ubi referens sententiam Gregorii, illam approbat, et dicit: *Concordat S. Thomas, 1. 2, quæst. 109, fere singulis articulis.* Gab. etiam, in 2, dist. 37, a. 3, dub. 2, Greg. imitatur. Alios referam sectione sequenti.

21. Ratione probatur primo, quia per hunc concursum actualem Dei per modum actionis, prout explicatum est, salvatur omnis dependentia essentialis, tum causæ secundæ a prima in causando, tum actionis ejus in fieri, tum etiam effectus in omni esse suo. Item ratione hujus concursus verum est, primam causam immediate ac per se efficere omnia, et quicquid aliud de illa ut causante omnia, vel auctoritate creditur, vel ratione probari potest; ergo supervacaneum est quippiam aliud fingere. Antecedens ex dictis in priori assertionem patet, et clarius in solutionibus argumentorum. Consequentia vero probatur, tum quia natura abhorret quidquid superfluum est, teste etiam Aristotele, 1 de Cælo, c. 4, et aliis locis; tum etiam quia rationes præcedente sectione factæ pro sententia Durandi, probant solam illam efficientiam primæ causæ esse conjungendam causæ secundæ ad

actionem ejus, quæ per se fuerit necessaria ad essentialem dependentiam omnis entitatis vel modi realis a primo ente; tum denique quia alias nullus esset status, sed quacunque re posita posset quis aliam adjungere, et sicut præter actualem concursum requirunt alii motionem, alii complementum virtutis, posset aliquis illa tria postulare, et alius pro suo arbitratu posset quartum quippiam adjungere, ut per se satis constat.

22. Secunda ratio est, quia nihil potest requiri ut principium per se, nec etiam ut conditio necessaria principii per se; ergo nullo modo; ergo concursus primæ causæ ut sic nihil requirit per modum principii, sed solum per modum actionis. Consequentia sunt clara ex sufficienti enumeratione. Major satis probata est refutando priorem sententiam. Minor vero eodem seu proportionali discursu demonstranda est. Nam, sicut causa secunda in suo ordine potest esse completa in virtute agendi, ita requirit certas et determinatas conditiones necessarias in eodem ordine ad agendum, quas omnes habere supponimus, quando de necessitate concursus primæ causæ præcise disputamus. Nam si quæ illarum desit, necessarium quidem erit, si causa illa operatura est, ut conditio illa prius adjungatur per efficientiam primæ causæ, vel solam, vel eum alia causa secunda; illa tamen necessitas non est ex vi concursus aut dependentiæ a prima causa, sed ex peculiari defectu. Sicut ergo causa completa in virtute non indiget alio complemento virtutis, ita causa completa in conditionibus prærequisitis ad agendum in suo ordine nullam novam conditionem prærequirit. Dicere autem præter eas conditiones nobis notas, quas causæ secundæ possunt per se, vel per alias secundas causas comparare, requirere quamdam aliam occultam conditionem, quam ex solo influxu causæ primæ habere possunt, sicut gratis dictum est, ita facile contemnitur, quod nulla auctoritate vel ratione alicujus ponderis vel momenti nitatur.

23. *An et qualiter causæ secundæ a prima applicentur ad agendum.* — *Objectio dissolvitur.* — Sed ulterius positive ostendere possumus, nullam talem conditionem excogitari posse, discurrendo per illa quatuor, quæ in argumentis supra factis tacta sunt. Primo enim appellabatur hæc conditio *applicatio causæ secundæ ad agendum*. At nos supponimus applicationem omnem nobis notam jam factam; consistit autem hæc applicatio, vel

in aliqua motione locali, vel in actione vitali seu animali, ut quando causa finalis applicatur per cognitionem, vel potentia motiva per appetitum. Quo fit ut, sicut hæc applicatio consistit in aliqua reali actione, ita esse non possit sine efficientia causæ primæ, ordinarie quidem per causas secundas, extraordinarie autem per seipsam. At vero præter has, quænam alia esse possit applicatio? Nam si est realis efficientia, erit realis motus vel mutatio causæ secundæ. Quem ergo terminum habet? Non localem, nec alterius generis extra qualitatem, ut per se notum videtur. Neque etiam esse potest qualitas aliqua; nam, si illa qualitas datur ut virtus agendi, jam non est conditio tantum, sed principium per se actionis, et redeunt rationes superius factæ. Si vero datur ut nihil agat, impertinens est ad agendum, nec reddi potest ratio cur dicatur conditio necessaria. Dices, esse necessariam ut jungat secundum agens primo, ut instrumentum principali causæ. Sed hæc et similia, quæ verbis dici possunt, in re explicari non possunt, quia illa conjunctio, neque est aliqua realis unio, neque intimior præsentia, sed solum novus quidam effectus, cujus officium et necessitatem ad actionem causæ secundæ inquirimus.

24. Nec vero dici potest, terminum illius mutationis, quæ applicatio dicitur, esse ipsammet actionem causæ secundæ, tum quia una actio non est terminus alterius, ut sequenti sectione latius dicam; tum etiam quia illa applicatio est mutatio in ipsa causa secunda; actio vero ejus sæpe est in passo; tum denique quia illa applicatio dicitur esse conditio prævia ad actionem; ergo et terminus ejus est etiam prævius; sicut ergo in causa secunda nihil est reale quod talem mutationem terminare possit, ita neque est talis applicatio, quæ sit aliquid reale in ipsa prævium ad actionem.

25. *Qualiter prima causa moveat secundam.* — Alio modo appellabatur illa conditio *motus quo causa prima movet secundam ad agendum*. Et de hoc motu eodem discursu inquiri potest, quem terminum habeat, et consequenter ad quam speciem motus vel mutationis pertineat, quia necesse est omnem motum realem ad aliquid tendere, et in aliqua specie esse; talis autem motus non est localis, quia non est necesse causas secundas localiter mutari quocumque agunt; de motu vero ad quantitatem certior res est: de mutatione autem ad qualitatem procedit eo-

dem modo ratio facta de applicatione; præter hæc tamen nihil est quod per illum motum fieri possit, ut facile patebit discurrendo per omnia genera entium. Nec vero potest ille motus per se terminari ad ipsammet actionem causæ secundæ, tum propter rationes factas de applicatione; tum etiam quia alias jam ille motus non esset conditio ad illam actionem prærequisita, sed esset intrinseca via ad illam actionem, quandoquidem illa actio dicitur esse proprius et immediatus terminus illius motus. Ex quo ulterius fiet ut, sicut ille motus dicitur esse a sola prima causa, ita et terminus ejus, nam ab eadem causa est terminus a qua est via; ergo si actio causæ secundæ est intrinsecus terminus illius motus, erit a sola causa prima, quod involvit apertam repugnantiam; quomodo enim est actio causæ secundæ, si est a sola prima? Quod si dicatur, actionem causæ secundæ non esse intrinsecum terminum illius motus, sed potius extrinsecum seu remotum, necessario assignandus erit alius terminus intrinsecus et proprius; nullum autem assignari posse, discursus a nobis factus sufficienter ostendit.

26. *Virtus secundæ causæ a prima quomodo excitetur.* — Tertio, vocabatur illa conditio *excitatio virtutis*. Quæ si ponatur fieri per veram et realem actionem causæ primæ in secundam vel in virtutem ejus, fiet per illam actionem aliqua mutatio in causa, de qua procedet tota argumentatio proxime facta. Quod si non sit illa excitatio per veram et realem actionem in causam secundam, jam nihil agitur in causa secunda, quod se habeat per modum principii, quod intendimus. Et præterea explicandum superest illis auctoribus supra a nobis citatis, qui talem excitationem requirunt, quomodo excitatio virtutis fiat sine actione, aut per denominationem, ut vocant, extrinsecam, et quæ sit necessitas talis excitationis proveniens a sola causa prima, præter omnem illam, quæ esse potest proveniens a causa secunda. Et ut hoc amplius intelligatur, adverte excitationem potentiæ ad operandum, propriissime inveniri in potentiis animæ; extendi tamen aliquo modo ad nonnullas virtutes naturales, quæ non agunt nisi prius alterentur earum subjecta, ut piper non calefacit, nisi conteratur, et res odorifera sæpe non mittit odorem, nisi prius calefiat.

27. Hæc ergo alteratio prævia solet dici excitatio virtutis per metaphoram; re ta-

men vera est aut complementum virtutis per qualitatem additam, aut applicatio vel dispositio agentis, ut ex se emittere possit vaporem, vel exhalationem aliquam, qua mediante agit, ut dum res odorifera per calefactionem rarefit, facilius potest exhalare odorem, et sic de aliis. Excitatio autem causæ primæ non potest esse similis huic naturali per alterationem præviam, quia nec complementum virtutis est semper necessarium in causa secunda, ut ostensum est, neque etiam dispositio aliqua materialis; nam in multis causis secundis necessaria non est, ut est evidens in igne calefaciente, sole illuminante, et Angelo movente cælum, et ubi est necessaria, per alias causas secundas fieri solet, nec pertinet ad subordinationem causæ secundæ, respectu primæ.

28. Excitatio autem potentiæ animæ duobus modis fit. Uno, ab objecto, vel in genere efficientis, ut in potentiis cognoscitivis, vel in genere finis, ut in appetitivis. Et hoc genere re excitationis etiam est per se notum primam causam non excitare secundam ex vi generalis concursus, quia multæ causæ secundæ non sunt capaces objectivæ excitationis; quæ vero capaces sunt, non semper moventur a causa prima ut ab objecto. Neque etiam causa prima ex suo generali munere habet applicare objecta excitantia nisi concurrente cum causis secundis. Ad opera vero gratiæ excitat quidem Deus homines peculiari modo; verumtamen illa excitatio non pertinet ad concursum causæ primæ, sed ad supplendam vel juvandam imperfectionem alicujus causæ secundæ; de quo genere divinæ excitationis peculiariter disputant Theologi in materia de gratia. Alio modo fit excitatio circa potentias animæ per quamdam efficientiam quasi moralem, per naturalem sympathiam quam habent, ex eo quod in eadem essentia animæ radicanter, cum subordinatione inter se, quæ etiam dici solet motio, vel applicatio unius potentiæ per illam; quo modo potentia motiva existens in musculis excitatur vel applicatur per appetitum, et voluntas dicitur hoc modo movere omnes animæ potentias. Sed neque hoc genus excitationis habet locum in causa secunda respectu primæ, tum quia intrinsece includit vitalem modum operandi; tum etiam quia requirit conjunctionem facultatis moventis et motæ in eodem radicali principio. Atque ita videntur exclusi omnes modi excitationis, quos possumus nos explicare aut assequi;